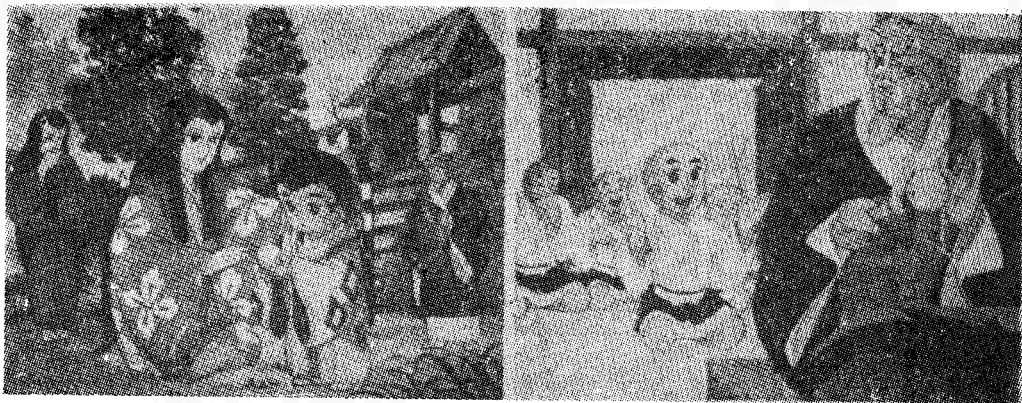

นโยบายต่อเอเชียอาคเนย์ของญี่ปุ่น : ลัทธิฟูกูดา

Japan's Southeast Asian Policy Fukuda Doctrine

ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์*

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียอาคเนย์มีอยู่อย่างใกล้ชิด ทั้งในด้านการค้า การลงทุน การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และอื่นๆ จนกลายเป็นประเทศคู่ค้าอันดับหนึ่งของประเทศต่างๆ ที่รวมตัวกันในองค์การอาเซียน รวมทั้งในแง่การลงทุนก็มาเป็นอันดับหนึ่งเช่นกัน นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังให้ความร่วมมือ หรือความช่วยเหลือในรูปของเงินกู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ กับอาเซียนเป็นอันดับหนึ่งด้วย อิทธิพลทางวัฒนธรรมตั้งแต่ศิลปในประเพณีของญี่ปุ่นไปจนถึงภาพยนตร์การ์ตูนญี่ปุ่นต่าง ๆ ได้แทรกซึมเข้ามาอยู่ในวิถีชีวิตคนไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ เคียงคู่ไปกับอิทธิพลของวัตถุ จนกระทั่งเกิดปัญหา “การพึ่งพา” ต่อญี่ปุ่นในระดับสูง ของหลายประเทศในภูมิภาคนี้ รวมทั้งไทยด้วย

* รองศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

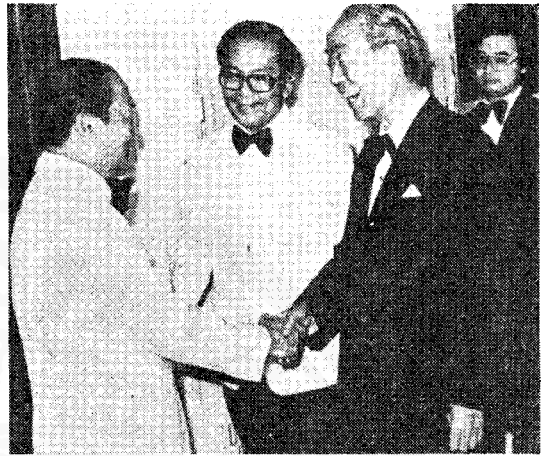
Japan's Southeast Asian Policy : Fukuda Doctrine

Prasert Chittiwatanapong

This article attempted to explain Japan's Southeast Asian policy by analysing the so-called Fukuda's Doctrine speech at Manila in 1977. The author described first several basic conditions for Japan's survival as a country that is poor in its natural resources, highly industrialized and relied much on world trade, then putting Fukuda's trip and his speech at Manila in this context. In this frame the author made an analysis and evaluation of Japan's foreign policy towards Southeast Asia.

อะไรคือนโยบายต่อเอเชียอาคเนย์ของ ญีปุ่น คำถามนี้คงไม่มีใครสามารถตอบได้อย่าง มั่นใจ แต่ถ้าถามว่า เพื่อความอยู่รอดของญีปุ่น อะไรคือภาวะความจำเป็นและเงื่อนไขแห่งความ อยู่รอด อันเป็นที่มาของนโยบายต่างประเทศ ของญีปุ่น คำตอบจะเป็นที่ตกลงกันมากกว่า อย่างไม่รู้ก็ตาม นโยบายต่างประเทศเพื่อความอยู่ รอดนี้ ในทหระณะของพรรคเสรีประชาธิปไตย ก็ไปอย่าง ในทหระณะของพรรคการเมืองฝ่าย คำนก็ไปก็อย่าง ซึ่งทั้งนี้ก็อาจมีการเปลี่ยนแปลง ไปตามช่วงเวลาด้วย ในที่นี้จะได้ศึกษาถึงนโยบาย ต่อเอเชียอาคเนย์ของญีปุ่น ในสมัยรัฐบาล ฟุคุตะ อันเป็นสมัยที่ความสัมพันธ์ระหว่างญีปุ่น กับอาเซียนใกล้ชิดกันมาก โดยจำกัดขอบเขตที่ สะท้อนในคำประกาศนโยบายต่อเอเชียอาคเนย์ ของญีปุ่น ที่เรียกกันว่า “ลัทธิฟุคุตะ” การ วิเคราะห์จะกระทำในลักษณะการเสนอข้อวิจารณ์ “ลัทธิฟุคุตะ” ในแง่การทหาร และในแง่ เศรษฐกิจเป็นสำคัญ

ประวัติย่อ ๆ ของฟุคุตะคือ จบการศึกษา จากมหาวิทยาลัยโตเกียว แล้วเข้ารับราชการใน กระทรวงการคลัง ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ คือ อธิบดีกรมธนาคาร และกรมงบประมาณ เขา ลาออกมาสมัครรับเลือกตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1952 และได้เป็นรัฐมนตรีอยู่ในวงอำนาจตลอดมา เช่น เป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง 3 สมัยใน ช่วง ค.ศ. 1965-1966, 1968-1971 และ 1973-1974 ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักวาง

แผนเศรษฐกิจชั้นเยี่ยม จนได้ฉายาว่าเป็น “พ่อมดเศรษฐกิจ” หรือ “แพกย์พาดักมือ หิ้ว” ของญีปุ่น ฟุคุตะได้เป็นนายกรัฐมนตรี ญีปุ่นในช่วงธันวาคม ค.ศ. 1976 ถึงเดือน ธันวาคม ค.ศ. 1978 เป็นเวลาประมาณ 2 ปี เต็ม พอ ๆ กับนายกรัฐมนตรีก่อนหน้านี้เขา 2 คน คือทานะกะและมิคิ ฟุคุตะให้ความสำคัญ กับเอเชียอาคเนย์ค่อนข้างมาก ซึ่งที่เห็นได้ชัด คือ เขาเป็นคนสนับสนุนการก่อตั้งสมาคมนัก เรียนเก่าญีปุ่นแห่งเอเชียอาคเนย์ (JASCAA) ขึ้นและตัวเขาเองเป็นประธานกิตติมศักดิ์อยู่ใน ปัจจุบัน แต่ที่กล่าวขวัญกันมากที่สุด คือการ เดินทางมาเยือนพม่าและ 5 ประเทศอาเซียน ของเขาเป็นเวลา 13 วัน ระหว่างวันที่ 6-18 สิงหาคม ค.ศ. 1977 และเข้าร่วมประชุมกับผู้ นำสูงสุดของประเทศอาเซียนซึ่งประชุมกันที่นคร กัวลาลัมเปอร์ด้วย ในที่สุด ณ ประเทศสุดท้าย ที่เขาเยือนคือ ฟิลิปปินส์ เขาถือโอกาสประกาศ แนวนโยบายต่อเอเชียอาคเนย์ของญีปุ่นในโอกาส งานเลี้ยงอาหารกลางวันในมณิลา คำประกาศครั้ง

นั้นได้รับการขนานนามจากสื่อมวลชนว่า “ลัทธิฟุคุตะ” ทำนองลัทธินิคสันซึ่งประกาศ ณ เกาะกวมก่อนหน้านี้ การประกาศครั้งนี้ถือเป็นเอกสารแห่งนโยบายต่างประเทศต่อภูมิภาคนี้ที่เฉพาะเจาะจง และมีน้ำหนักมากเพราะประกาศโดยผู้นำสูงสุดของญี่ปุ่น ในดินแดนของเอเชียอาคเนย์ และต่อหน้าผู้นำของประเทศอาเซียนประเทศหนึ่งด้วย จึงมีเหตุผลที่จะนำมาวิเคราะห์ความหมายของมัน

1. ความจำเป็นและเงื่อนไขเพื่อความอยู่รอดของญี่ปุ่น

เพื่อให้ประเทศชาติอยู่รอดได้ อะไรคือภาวะความจำเป็นพื้นฐานที่สุด อันเป็นตัวกำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นอย่างกว้างๆ และภาวะความจำเป็นนั้น มีเงื่อนไขพื้นฐานอย่างไร ปัญหาสองประการนี้เป็นปัญหาที่มีความสำคัญยิ่งที่จะต้องวิเคราะห์ออกมาก่อน เพื่อจะได้เข้าใจเบื้องหลังหรือที่มาของนโยบายต่อภูมิภาคต่าง ๆ ของญี่ปุ่นรวมทั้งต่อเอเชียอาคเนย์ หรือต่อประเทศไทย

ศาสตราจารย์เอโตะ เป็นผู้หนึ่งที่พยายามจะนิยามภาวะความจำเป็นและเงื่อนไขนี้ ในบทความของเขาตีพิมพ์ ค.ศ. 1977 เรื่อง “บทบัญญัติแห่งความอยู่รอด: คำประกาศนิกเสรีนิยมใหม่” (*Prescription for Survival : A New Liberalist Manifesto*) เอโตะนิยาม

ภาวะความจำเป็น หรือที่เขาเรียกว่า “โครงสร้างแห่งความอยู่รอด” ไว้ดังต่อไปนี้ “แต่ละวันญี่ปุ่นนำเข้ามากกว่า 700,000 ตัน และเหล็กกว่า 350,000 ตัน ในปี ค.ศ. 1975 ญี่ปุ่นส่งออกสินค้าแปรรูปและบริการไปต่างประเทศมูลค่า 557 ล้านเหรียญสหรัฐ เพื่อที่จะเลี้ยงประชากร 110 ล้าน ในพื้นที่เพียง 300,000 ตารางกิโลเมตร ญี่ปุ่นจะต้องสั่งซื้อวัตถุดิบจากต่างประเทศร้อยละ 95 มาแปรรูปแล้วส่งออกในรูปของสินค้าอุตสาหกรรมและบริการร้อยละ 15 ของที่ผลิตได้ นี่คือการสร้างของการมีชีวิตอยู่ของญี่ปุ่นซึ่งจำเป็นต่อการอยู่รอดอย่างยิ่ง แม้ว่าจะระบบการผลิตทุนนิยมปัจจุบันจะถูกยกเลิกและแทนที่ด้วยระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม ข้อเท็จจริงในทางโครงสร้างพื้นฐานนี้ก็จะไม่เปลี่ยนแปลง การจะยกระดับมาตรฐานการครองชีพ หรือการเลี้ยงดูประชากรที่เพิ่มขึ้น จำเป็นจะต้องเพิ่มตัวเลขเหล่านี้ให้สูงขึ้นไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้”¹

เมื่อนิยาม “โครงสร้าง” ของภาวะความจำเป็นแล้ว เอโตะกล่าวต่อไปถึง “เงื่อนไข” ต่าง ๆ ที่จะต้องมี 3 ประการ พร้อมทั้งให้อรรถาธิบายไว้ดังนี้²

1. สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่สันติ เงื่อนไขนี้จำเป็นต้องมีเพื่อประกันว่า สินค้าและทุนจากญี่ปุ่นหรือจากต่างประเทศมาสู่ญี่ปุ่นจะดำเนินไปโดยราบรื่นไม่มีอุปสรรคขัดขวาง ในสมัยก่อนสงคราม ญี่ปุ่นสร้างเงื่อนไขให้มากขึ้น

โดยวิธีใช้กองทัพไปยึดดินแดนของต่างประเทศ แต่ในปัจจุบันวิธีการเช่นนี้ใช้ไม่ได้แล้ว กฎมติโลกประณามและไม่มีประสิทธิผล ดังที่ญี่ปุ่นเองก็เคยมีประสบการณ์มาแล้ว ถ้าขาดสันติภาพในโลก เครือข่ายเศรษฐกิจของญี่ปุ่นก็จะติดขัด ทำงานไม่ได้ แล้วความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจก็จะเป็นไปได้ไม่ได้เลย

2. ระบบการค้าเสรี เจอนโซนี่ก็เพื่อว่าประเทศญี่ปุ่นเองจะสามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูง ราคาต่ำ ไปแข่งขันกับสินค้าตลาดโลกได้ โดยผ่านระบบกลไกตลาด แต่ทั้งนี้ก็หมายความว่า ประเทศอื่น ๆ จะต้องเปิดด้วย ไม่หันไปใช้นโยบายลัทธิคุ้มครองตลาดภายใน แนวโน้ม เช่นนี้ที่ปรากฏในสหรัฐอเมริกา ยุโรป ล้วนสร้างความกังวลให้ญี่ปุ่น

3. หลักประสิทธิภาพทางสังคมและเศรษฐกิจในประเทศ เจอนโซนี่จะไปเสริมระบบกลไกตลาด เพื่อให้การผลิตสินค้ามีคุณภาพสูงแต่ราคาต่ำสามารถเป็นไปได้อย่างแท้จริง หมายความว่า หลักประสิทธิภาพจะไม่เป็นเพียงหลักของการผลิตเท่านั้น แต่เป็นของสังคมโดยส่วนรวมทั้งหมด เพราะฉะนั้นสิทธิปัจเจกบุคคลจะต้องยอมถูกจำกัดบ้าง เพื่อให้ “**ประสิทธิภาพส่วนรวม**” (overall efficiency) ดำเนินไปได้ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างสิทธิปัจเจกบุคคลและประสิทธิภาพส่วนรวมนี้นี้ จะเป็นปัญหาสำคัญที่ญี่ปุ่นจะต้องเผชิญในอนาคตค่อนข้างแน่นอน

นักวิชาการท่านนี้ มีความเห็นว่า เจอนโซนี่ทั้ง 3 ประการข้างต้น เพื่อตอบสนอง “**โครงสร้างแห่งความอยู่รอด**” ของชาวญี่ปุ่น กำลังถูกกระทบกระเทือนและสร้างความไม่สบายใจให้ญี่ปุ่น 1) การขยายตัวของอิทธิพลโซเวียตจะทำให้ระบบการค้าเสรีสันคลอนไม่เหมือนกับตอนทืออเมริกามีอิทธิพลอยู่ 2) ระบบการค้าเสรียังถูกคุกคามด้วยการรวมตัวเป็นกลุ่ม เช่นของประเทศผู้ผลิตน้ำมัน ซึ่งวิกฤติการณ์น้ำมัน ค.ศ. 1973 ชัดครุ่นน้ำญี่ปุ่นอย่างสาหัส ถ้าตลาดทรัพยากรและเชื้อเพลิงเป็นของผู้ขาย ญี่ปุ่นจะไม่สบายใจ “ประเทศต่าง ๆ ทางใต้ ก็มีแนวโน้มของการรวมตัวเช่นนี้ด้วยเหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่เดิมไม่เคยมีเลย 3) หลักประสิทธิภาพทางสังคมในประเทศญี่ปุ่นเริ่มจะลดลง ความรู้สึกไม่รับผิดชอบต่อส่วนรวมปรากฏมากขึ้นทั้งในระบบราชการและเอกชน มีการต่อต้านประท้วงบ่อย ๆ ทำให้สูญเสียทรัพยากร 4) ทรัพยากรธรรมชาติในโลกเริ่มจะร่อยหรอลง ประเทศเจ้าของทรัพยากรก็มีความรู้สึกเช่นนี้มากขึ้น นี่เป็นสิ่งที่ทำให้อนาคตของญี่ปุ่นขาดความแน่นอน

อาจถือได้ว่า สิ่งทีกล่าวมานี้ เป็นความรู้สึกของรัฐบาลและคนญี่ปุ่นทั่วไป เนื่องจากญี่ปุ่นในปัจจุบัน มีลักษณะคล้าย “**โรงงานโลก**” อย่างเห็นได้ชัด ถ้าการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะเชื้อเพลิง และการเข้าถึงตลาดระบายสินค้า มีอุปสรรคขัดข้อง เนื่องจากระบบ

การค้าเสรีถูกขัดขวาง ญี่ปุ่นก็ไม่สามารถที่จะมีชีวิตรอดอยู่ได้ หรือต้องลดมาตรฐานการดำรงชีวิตลงมาเรื่อย ๆ นี่คือ จิตวิทยาอันเป็นที่มาของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นที่มีความสำคัญมาก ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดขึ้นมาจัดตั้งรัฐบาล ก็ต้องทำให้นาวา “โรงงานโลก” ล้าแน่แล่นไปในท้องทะเล ที่จะต้องสงบสันติ จะเป็นท้องทะเลที่ปั่นป่วนมีคลื่นลมแรงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม การตีความหรือประยุกต์ “ความเข้าใจพื้นฐาน” นี้ของชาวญี่ปุ่นแตกออกเป็นหลายทรรคนะ ถ้าเรายอมรับว่าพรรคการเมืองเป็นสถาบันสะท้อนความคิดเห็นของประชาชน เราอาจพิจารณาโดยเริ่มจากแนวนโยบายต่างประเทศของพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญ 4 พรรคก่อน ดังต่อไปนี้³

2. พรรคอนุรักษนิยมฝ่ายค้าน

1. พรรคสวัคมนิยมญี่ปุ่น พรรคไม่เห็นด้วยกับแนวนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นที่ผ่านมาในสมัยหลังสงคราม โดยเฉพาะในเรื่องความมั่นคงที่ร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนาม แนวนโยบายต่างประเทศของพรรคประกาศไว้ชัดเจนใน “ข้อเสนอ 5 ประการแห่งนโยบายสันติภาพ” ดังนี้ 1) ญี่ปุ่นควรจะสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ทางการทูตอยู่ร่วมกันโดยสันติกับทุกประเทศในโลก ไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางอุดมการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรจะเพิ่มความสัมพันธ์กับโลกที่สาม 2) ญี่ปุ่นจะต้องไม่แสวงหาความเป็นเจ้าใน

เอเชีย โดยต้องยึดหลักไม่ครอบครอง ไม่ผลิตและไม่นำเข้าซึ่งอาวุธปรมาณู และจะต้องหยุดเพิ่มงบประมาณทางทหารอย่างเด็ดขาด จริง ๆ แล้วควรจะลดลงเสียอีก 3) ญี่ปุ่นไม่ควรจะเป็นพันธมิตรทางทหารกับชาติใด ไม่ควรสนับสนุนสงครามใดๆ ต้องเลิกสนธิสัญญาพันธมิตรทางทหารที่ทำไว้กับสหรัฐ ซึ่งผูกมัดให้ญี่ปุ่นมีส่วนร่วมในสงครามรุกรานประเทศอื่นของสหรัฐ แล้วเลิกให้สหรัฐใช้ฐานทัพในประเทศอย่างเด็ดขาด ญี่ปุ่นจะต้องวางตัวเป็นกลาง เป็นประเทศสันติ และยึดหลักการตัดสินใจอนาคตตนเองของประชาชนชาติต่างๆ 4) กับประเทศเพื่อนบ้านที่ยังไม่ได้ให้การรับรอง เช่น เกาหลีเหนือ โซเวียต ฯลฯ ญี่ปุ่นควรทำสนธิสัญญามิตรภาพและไม่รุกราน และควรจะได้ทำกับสหรัฐอเมริกาด้วย เมื่อเลิกสนธิสัญญาพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐแล้ว 5) ญี่ปุ่นต้องส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เพื่อมีคุณภาพการต่อการสร้างสันติภาพ อีสรภาพ และความรุ่งเรืองของเอเชียและโลกที่สาม ในการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจนั้น ต้องพยายามสร้างบรรยากาศที่จะช่วยให้ผู้รับความช่วยเหลือ ไม่ต้องพึ่งพาต่อญี่ปุ่น สามารถพัฒนาเศรษฐกิจอิสระของตนเองขึ้นมา และญี่ปุ่นจะต้องยึดหลักต่อไปนี้ในการให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ คือ

ก) ไม่สนับสนุนด้านการทหารหรือการส่งอาวุธออก

ข) พัฒนาเศรษฐกิจของประเทศฝ่ายผู้รับ

ค) ปรับปรุงมาตรฐานทางเทคโนโลยี การบริหารธุรกิจ และความสามารถในการพัฒนา

ง) ให้อำนาจเงินระยะยาว ดอกเบี้ยต่ำ เพื่อช่วยให้เกิดการสะสมทุนทางสังคมต่อไป

2. พรรคโคเบ พรรคนิยมยึดหลักนโยบายต่างประเทศ ที่มุ่งให้ญี่ปุ่นเป็นกลางอย่างสมบูรณ์และรักษาระดับความสัมพันธ์กับต่างประเทศอย่างเสมอภาคกัน (equidistant perfect neutrality) ในด้านการทหาร ญี่ปุ่นจะต้องไม่เข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางทหารกับมหาอำนาจหรือกลุ่มประเทศใด จะต้องไม่เข้าร่วมเป็นคู่กรณีในสงคราม สำหรับในทางเศรษฐกิจ พรรคไม่สนับสนุนนโยบายเร่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เพราะเห็นว่านโยบายนี้เน้นการผลิตให้มีความสำคัญกับธุรกิจขนาดใหญ่ และการส่งออกไม่ได้เอาใจใส่อย่างเพียงพอต่อผลร้ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาต่อสภาพแวดล้อม ชีวิต ที่ดิน และมรดกทางวัฒนธรรม

3. พรรคสวัคมประชาธิปไตย พรรคมีแนวนโยบายยอมรับการเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐ โดยเห็นว่าเป็นภาวะจำยอม ถ้าเสียแล้ว ก็ต้องหันไปพึ่งกองทัพของตัวเอง ต้องมีการเกณฑ์ทหาร เพิ่มงบประมาณกลาโหม ซึ่งจะ เป็นปัญหาขึ้นมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในด้านเศรษฐกิจ พรรคไม่ได้วิจารณ์นโยบายพรรคเสรีประชาธิปไตยอย่างรุนแรงเหมือนพรรคอื่น แต่ติงว่า ควรจะมีแนวนโยบายที่ร่วมมือกับประ-

เทศกำลังพัฒนา เพื่อช่วยให้ประเทศเหล่านี้ยืน อยู่บนขาของตัวเองได้ในทางเศรษฐกิจ การเห็นแก่ประโยชน์ฝ่ายเดียวจึงจะทำให้ทำลายระเบียบ เศรษฐกิจระหว่างประเทศ นำมาซึ่งการประจันหน้า ญี่ปุ่นควรเพิ่มความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศ ให้ถึงระดับมาตรฐานนานาชาติ คือร้อยละ 0.7 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (ในปี ค.ศ. 1976 เพียงร้อยละ 0.24 เท่านั้น) การไปลงทุนในต่างประเทศนั้นไม่ใช่สิ่งชั่วร้าย แต่ควรจรรยาบรรณไม่ให้ไปทำลายอุตสาหกรรมท้องถิ่น และสภาพแวดล้อม หรือไปแทรกแซงกิจการภายในประเทศนั้น ๆ

4. พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น พรรคเห็นว่าสนธิสัญญาพันธมิตรทางทหารที่ทำไว้กับสหรัฐ ควรจะเลิกเสีย เพราะปล่อยให้สหรัฐ เข้ามามีอำนาจทั่วทั้งประเทศแม้แต่ในนครหลวง โตเกียว รวมทั้งหมดยกกว่า 130 แห่ง สามารถใช้ประโยชน์จากสนธิสัญญานี้ ไปรบนอกประเทศญี่ปุ่นเพื่อสิ่งที่อ้างกันว่าเป็น “ความมั่นคงของตะวันออกไกล” ญี่ปุ่นจะต้องเป็นอิสระ สันติ และเป็นกลาง ตามแนวโน้มของโลกที่ปรากฏในการรวมกลุ่มของประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดกว่า 80 ประเทศ สำหรับในทางเศรษฐกิจนั้น พรรควิเคราะห์ว่า การขยายตัวของเศรษฐกิจญี่ปุ่นเข้าไปในประเทศกำลังพัฒนา และการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ ของญี่ปุ่นนั้น ก็เพื่อสนองประโยชน์ของทุนผูกขาดญี่ปุ่น และสนับสนุนระบอบการปกครองปฏิกิริยาต่อต้านคอม-

มิวนิสต์ในประเทศนั้น ๆ โดยร่วมมือกับยุทธศาสตร์โลกของสหรัฐ ตัวอย่างเช่น ในเกาหลีหรือแม้แต่ญี่ปุ่นเองเกิดการประสานตัวระหว่างฝ่ายการเมืองและการเงินที่เสื่อมโทรมยิ่งนโยบายดังกล่าวนี้ ไม่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นต้องเลิกนโยบายรับใช้ธุรกิจขนาดใหญ่ ภายใต้หลักความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งญี่ปุ่นตกเป็นฝ่ายเสียล้าง พรรคเห็นว่าในการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและทางเทคนิค ญี่ปุ่นจะต้องยึดหลัก 5 ประการต่อไปนี้ ก) การตัดสินใจต่าง ๆ จะต้องกระทำในรัฐสภา ข) ต้องเป็นอิสระจากนโยบายของสหรัฐอเมริกา ค) ต้องต่อต้านลัทธิอาณานิคมแผนใหม่ ต้องยุติการรุกรานทางเศรษฐกิจของธุรกิจขนาดใหญ่ของญี่ปุ่น รวมทั้งการใช้ความช่วยเหลือเป็นเครื่องมือในการเข้าแทรกแซงกิจการภายในประเทศท้องถิ่น ง) ต้องยึดหลักสันติภาพและความเป็นกลาง คือต้องให้ความช่วยเหลือแก่ทุกประเทศ ไม่ว่าอุดมการณ์ใด จ) ต้องยึดหลักรวมกำลังนานาชาติเพื่อความก้าวหน้าของมนุษยชาติ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า นโยบายเรื่องการป้องกันประเทศของพรรครัฐบาลที่ยึดหลักความร่วมมือเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐ และการเสริมกองกำลังป้องกันตนเองเรื่อย ๆ นั้น ๆ มีฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยไม่น้อยเลย นโยบายด้านเศรษฐกิจก็เช่นกัน ได้รับการวิจารณ์และท้วงติงจากหลายพรรค

3. พรรคแนวบอจพรรครัฐบาล

พรรคเสรีประชาธิปไตย ซึ่งมีธุรกิจขนาดใหญ่เป็นฐานสนับสนุนที่สำคัญ มีพรรคชนะในเรื่องนโยบายต่างประเทศที่ยึดหลักความร่วมมือกับสหรัฐเป็นแกนสำคัญ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นจากพรรคเสรีประชาธิปไตยจะเน้นหลักการนี้ในการแถลงนโยบายต่อรัฐสภา รวมทั้งจะต้องเดินทางไปเยือนสหรัฐอเมริกาอย่างเป็นทางการเป็นประจำ ในคำแถลงนโยบายต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1977 นายกรัฐมนตรีฟูคุตะกล่าวว่า “สิ่งที่มีความสำคัญพื้นฐานในนโยบายต่างประเทศของเราคือ ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐ ซึ่งเป็นเครื่องรักษาความรุ่งเรืองและความมั่นคงของญี่ปุ่นในสมัยหลังสงคราม ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาของญี่ปุ่นนั้นมีความสำคัญอย่างโดดเด่น (*singularly important*) ไม่ว่าจะในด้านการเมือง เศรษฐกิจ หรือความมั่นคง”⁴ ฟูคุตะแถลงต่อรัฐสภาว่า “จะไม่มีเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในนโยบายพื้นฐานของรัฐบาลชุดข้าพเจ้า ที่จะรักษาสันติสัญญาความมั่นคงญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกาไว้อย่างมั่นคง ในขณะเดียวกัน เป็นธรรมดาอยู่เองที่เราจะพยายามสร้างรากฐาน แห่งสมรรถภาพในการป้องกันของเราเอง”⁵ อีกครั้งหนึ่งในคำแถลงนโยบายต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 21 มกราคม ค.ศ. 1978 ฟูคุตะ ย้ำอีกว่า “ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเตือนความจำท่านทั้งหลายว่า

ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาของเรา เป็น แก่นสำคัญของกิจกรรมทางการทูตทั้งหลายที่ กล่าวมา ความสัมพันธ์กับสหรัฐ มีความสำคัญต่อญี่ปุ่นเหนือกว่าความสัมพันธ์กับประเทศอื่นใด การคงไว้และการผนึกความเข้มแข็งของสายสัมพันธ์อันใกล้ชิดแห่งมิตรภาพและความร่วมมือ ซึ่งดำเนินไปภายใต้สนธิสัญญา ความมั่นคงญี่ปุ่น กับสหรัฐอเมริกา ยังเป็นเสาหลัก (cornerstone) ของนโยบายต่างประเทศของเรา”⁶ สำหรับในเรื่องเสริมสร้างกองกำลังป้องกันญี่ปุ่นนั้น ฟูคุดะก็กล่าวเน้นว่า จะดำเนินต่อไปไม่เปลี่ยนแปลง

นโยบายเศรษฐกิจการค้าที่เสรีหรือที่เปิดนั้น เป็นนโยบายของพรรครัฐบาลมาทุกยุคทุกสมัยเช่นกัน ในการปราศรัยที่สโมสรผู้สื่อข่าวที่วอชิงตัน เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม ค.ศ. 1977 ฟูคุดะกล่าวว่า ประเทศค้าขายชั้นนำของโลกจะต้องไม่ละทิ้ง หลักการค้าเสรี ไปสู่ลัทธิคุ้มครองตลาดภายในประเทศ ซึ่งเป็นการอวดวินิบัติกรรม⁷ ในสุนทรพจน์ที่มิลลา ซึ่งเรียกกันว่า “ลัทธิฟูคุดะ” เขากล่าวเช่นเดียวกันว่า “โลกที่แบ่งแยกออกเป็นกลุ่มเศรษฐกิจที่แยกตัวเอง (exclusive economic blocs) จะเหมือนกับอวดวินิบัติกรรมสำหรับทุกประเทศในโลก โลกเช่นนั้นจะไม่ไปด้วยกันกับผลประโยชน์ของอาเซียน ซึ่งมีขนาดที่ขึ้นอยู่กับ การขยายตลาดการส่งออก ให้กว้างขวางออกไปทั่วโลก”⁸ ความกังวลในเรื่องระบบตลาดเสรีมีอยู่ในจิตใจผู้นำพรรครัฐบาลเสมอ และจะถือ

โอกาสยื่นข้อเสนอและสื่อมวลชนประเทศต่าง ๆ ทุกครั้งที่มีโอกาส หลังจากพ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไปแล้ว ฟูคุดะถือโอกาสพูดถึงสิ่งนี้อีก ในคำปราศรัยต่อที่ประชุมครั้งที่ 4 ของ Japan-Asean Discussion Forum ณ กรุงจาการ์ตา เมื่อวันที่ 3 กันยายน ค.ศ. 1981 ดังนี้ “เมื่อเรานึกถึงความสำเร็จของอาเซียน เราไม่ควรจะมองข้ามความจริงที่ว่าองค์การความร่วมมือนี้ ผูกพันตัวเองกับลัทธิภูมิภาค (open regionalism) ภายใต้หลักการแห่งระบบเศรษฐกิจตลาด (market economy system) มาแต่แรกก่อตั้ง ลักษณะเปิดของอาเซียนนี้ชัดเจนมาก โดยไม่ต้องอ้างถึงคำประกาศแห่งกรุงเทพ หรือ สนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และก็เป็นที่น่าประจักษ์ตามข้อเท็จจริงว่า ประเทศอาเซียนได้ก้าวมาถึงระดับการพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบัน ก็โดยเคารพในหลักการเศรษฐกิจเปิด และให้ความเอาใจใส่อย่างเต็มที่ ต่อภาวะพลวัตทางเศรษฐกิจ”⁹

นโยบายต่อภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ของญี่ปุ่น ก็ขึ้นอยู่กับหลักที่กล่าวมาข้างต้น การพูดให้เจาะจงลงไปกว่านี้เป็นการเฉพาะโดยรัฐบาลนั้น ไม่ค่อยจะปรากฏ ดังตัวอย่างที่ฟูคุดะแถลงต่อรัฐสภากว้าง ๆ ว่า “สันติภาพและความรุ่งเรืองของเอเชียอาคเนย์เป็นความสนใจหลัก (major concern) ของญี่ปุ่น ซึ่งก็เป็นประเทศเอเชียประเทศหนึ่งด้วย และจะให้ความร่วมมือต่อ

ความพยายามพัฒนาประเทศตามหลักการพึ่ง
ตนเอง (self-reliance) ของประเทศเหล่านี
๕, 10
น

4. ลัทธิผูก:

การเดินทางมาเยือนเอเชียอาคเนย์ “ที่สร้าง
ประวัติศาสตร์หน้าใหม่” เพื่อมาประกาศนโยบาย
ครั้งนั้นมีความสำคัญในตัวของมันเอง ดังที่
ผู้เชี่ยวชาญด้านเอเชียอาคเนย์แห่งมหาวิทยาลัย
เกียวโตท่านหนึ่งชี้ว่า ฟูจิดะก้าวออกมากระชับ
สัมพันธ์กับชาติเอเชียอาคเนย์อย่างจริงจัง ไม่มี
ความรู้สึกช่องว่าง หรือกลัวจะเผชิญกับความ
รู้สึกต่อต้านญี่ปุ่นที่มีมาแต่สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา
เป็นการก้าวออกมาอย่างศักดิ์ศรีมหาอำนาจ
ผู้มีส่วนรับผิดชอบต่อระเบียบระหว่างประเทศในภูมิภาคนี้
และเป็นอิสระจากอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา การเดินทางครั้งนี้ ฟูจิดะสามารถ
สร้างภาพพจน์ตัวเองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความ
ใกล้ชิดระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียอาคเนย์ ซึ่งก็ได้
รับการยกย่องจากสื่อมวลชนทั้งในประเทศญี่ปุ่น
และในประเทศอาเซียนต่าง ๆ ว่าเป็นการเยือน
ที่สร้างความรู้สึกที่ดีระหว่างกัน ผิดกับการเยือน
ของอดีตนายกรัฐมนตรีทานาฮา ¹¹

สุนทรพจน์ของฟูจิดะที่มินิลา ขึ้นต้นว่า
“ประธานาธิบดีมาร์คอส มาตามีเมลดา มาร์คอส
แขกผู้มีเกียรติ สุภาพสตรีและสุภาพบุรุษ” กล่าวถึงความประทับใจของการเดินทาง

เยือนพม่าและ 5 ประเทศอาเซียนที่ผ่านมา ว่า
ได้เห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษา
ศาสนา ประวัติศาสตร์ และโครงสร้างเศรษฐกิจ
แต่ขณะเดียวกัน ก็ได้เห็นความพยายามที่จะร่วมมือกัน
ในองค์การระหว่างภูมิภาคอาเซียน ณ
จุดนี้ ฟูจิดะเริ่มประกาศนโยบายให้ความสำคัญ
สนับสนุนต่ออาเซียน และชี้แจงท่าทีพื้นฐานต่อประเทศ
เอเชียเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะต่อเอเชียอาคเนย์
ซึ่งเขาได้สรุปตอนท้ายไว้ดังนี้

“ประการแรก ญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่ผูกพัน
ตัวกับสันติภาพ ปฏิเสธบทบาทมหาอำนาจ
ทางทหาร และด้วยหลักการนี้ ญี่ปุ่นมุ่งมั่นจะ
มีส่วนร่วมต่อการสร้างสันติภาพและความรุ่ง
เรืองในเอเชียอาคเนย์และชุมชนโลก ประการ
ที่สอง ญี่ปุ่นซึ่งเป็นมิตรแท้ (true friend)
ของประเทศในเอเชียอาคเนย์ จะพยายาม
อย่างที่สุดเท่าที่จะทำได้ สนับสนุนความสัมพันธ์แห่ง
ความมั่นใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกันภายใต้
หลักความเข้าใจ “ใจต่อใจ” (mutual confidence and trust based on “heart-to-heart”
understanding) กับประเทศเหล่านี้ ในกิจการ
ต่างๆ อย่างกว้างขวาง ครอบคลุมไม่เฉพาะแต่
ด้านการเมืองและเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ด้าน
สังคมและวัฒนธรรมด้วย ประการที่สาม ญี่ปุ่น
จะเป็นหุ้นส่วนของอาเซียนและประเทศสมาชิก
อาเซียนที่เสมอภาค และจะร่วมมืออย่างจริงจัง
กับประเทศอาเซียน ในความพยายามของอาเซียน
ที่จะพัฒนาความเข้มแข็งแห่งสามัคคีภาพ

และความปรองดอง โดยร่วมมือกับประเทศอื่นๆนอกภูมิภาค ซึ่งมีจิตใจเหมือนกัน ขณะเดียวกัน ก็มุ่งสร้างสัมพันธ์กับประเทศในอินโดจีน โดยยึดหลักความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันจะเป็นการมีส่วนร่วมสร้างสันติภาพ และความรุ่งเรืองทั่วเอเชียอาคเนย์”¹²

ก่อนจะจบสุนทรพจน์ ฟูจิดะกล่าวถึงการเปิด “ประวัติศาสตร์หน้าใหม่” ของความสัมพันธ์ญี่ปุ่นอาเซียน และฝากภารกิจ “ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ภายใต้ความเข้าใจ” “ใจต่อใจ” (mutual trust based on heart-to-heart understanding) แก่ประธานาธิบดีมาร์คอส ขอให้ช่วยมิบเทาหนำในด้านนี้ด้วย

“ลัทธิฟูจิดะ” สะท้อนแนวนโยบายพื้นฐานของรัฐบาลญี่ปุ่น หรือของฝ่ายที่อยู่ในอำนาจคือพรรคเสรีประชาธิปไตย ธุรกิจขนาดใหญ่ และข้าราชการอาวุโสอย่างไรบ้าง นี่เป็นนโยบายต่างประเทศใหม่ ทำนอง “ลัทธินิคสัน” หรืออย่างไร จะได้ลองวิเคราะห์ดู โดยเริ่มจากข้อแรก เรื่องการทหาร

1. ในด้านการทหาร ลัทธิฟูจิดะกล่าวว่า ญี่ปุ่นผูกพันอยู่กับสันติภาพ ปฏิเสธบทบาทมหาอำนาจทางทหาร ในแง่หนึ่ง นี่อาจเป็นการทำให้ชาติอาเซียนที่เคยถูกญี่ปุ่นรุกรานทางทหาร และยังมีความหวาดกลัวอยู่ เกิดความสบายใจขึ้น แต่ในอีกแง่หนึ่ง นี่เป็นการหลีกเลี่ยงที่จะพูดตรงๆว่า นโยบายเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐ เป็นแนวนโยบายหลักของตน อัน

หมายถึงการให้สหรัฐมาตั้งฐานทัพในดินแดนญี่ปุ่น เพื่อไปปฏิบัติการในตะวันออกไกลได้ โดยอ้างว่า “เพื่อความมั่นคงของตะวันออกไกล” ซึ่งการร่วมมือทางทหารกับสหรัฐในลักษณะที่ญี่ปุ่นหลบอยู่เบื้องหลังนี้ ก่อให้เกิดความตึงเครียดอย่างมากในคาบสมุทรเกาหลีปัจจุบัน เป็นอุปสรรคต่อการรวมชาติของเกาหลีเหนือและใต้ ฐานทัพของสหรัฐในฟิลิปปินส์อาจปฏิบัติงานโดยประสานติดต่อกับหรือเสริมแรงกันกับฐานทัพสหรัฐในญี่ปุ่น เช่นที่เกาะโอกินาวาก็ได้ ในลักษณะเช่นนี้ ญี่ปุ่นจึงเป็นหุ้นส่วนกับสหรัฐอเมริกในการพิทักษ์ผลประโยชน์ในต่างประเทศจนถูกวิจารณ์ว่าเป็น “หุ้นส่วนจักรวรรดินิยม” ขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นก็เสริมกำลังอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆขึ้นเรื่อยๆตามแผนปรับปรุงกองทัพ แม้จะไม่มียุทธศาสตร์ส่งทหารออกนอกประเทศก็ตาม ญี่ปุ่นได้ร่วมมือเป็นพันธมิตรกับมหาอำนาจทางทหารนี้อย่างใกล้ชิดและสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน นับแต่ ค.ศ. 1951 จนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏว่า ได้ร่วมมือกันในสงครามเวียดนาม จนมีผู้กล่าวว่าสงครามเวียดนามอาจไม่เกิดขึ้น ถ้าญี่ปุ่นไม่ร่วมเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐ¹³ หรือที่มีผู้กล่าวในมุขกถาว่า “ไม่มีใครเป็นฝ่ายชนะในสงครามเวียดนาม นอกจากญี่ปุ่น”¹⁴ เป็นที่ชัดเจนว่า ญี่ปุ่นเปิดทางเรื่องบทบาทมหาอำนาจทางทหาร โดยเฉพาะการขยายอาวุธต่างๆ ให้แก่สหรัฐอเมริกาและสามารถใช้การแสดงความใจกว้างนี้ ต่อรอให้สหรัฐลดมาตรการตอบโต้สินค้าญี่ปุ่นที่เข้ามาท่วมตลาดของตน

2. ในด้านเศรษฐกิจ ลัทธิฟูคุดะมีข้อความตอนหนึ่งว่า “ประเทศของข้าพเจ้าซึ่งมีประชากรหนาแน่น และทรัพยากรธรรมชาติอยู่น้อย ต้องพึ่งการติดต่อเสรีและความร่วมมือ (free intercourse and cooperation) กับทุกประเทศ”¹⁵ นับว่าเป็นการยืนยันถึงภาวะความจำเป็นและเงื่อนไขที่ศาสตราจารย์เอโตะได้กล่าวไว้ แต่ในอีกด้านหนึ่ง หลายประเทศในอาเซียนก็ตกอยู่ในสภาพต้องพึ่งพาเศรษฐกิจญี่ปุ่นมากขึ้น ๆ และยิ่งนับวันก็จะถูกมัดแน่นเข้า ๆ ในทุกด้านโยงใยไปกันหมด นับแต่การค้า การลงทุน จนถึงความช่วยเหลือไม่ว่าจะในรูปแบบของสินเชื่อ เทคโนโลยี หรือวัฒนธรรม¹⁶ ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้รับการพูดถึงเลยในสุนทรพจน์ฟูคุดะซึ่งก็อาจจะเป็นธรรมดาอยู่เอง แต่ทว่าก็สะท้อนให้เห็นถึง การไม่ถือปัญหาที่กล่าวนี้เป็นปัญหาของญี่ปุ่น คือถือว่า เป็นปัญหาของฝ่ายประเทศกำลังพัฒนาหรืออาเซียนหรือแม้แต่ของสหรัฐอเมริกาเอง และ ณ ตรงนี้ผู้นำญี่ปุ่นก็เรียกร้องความมั่นใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ภายใต้อหัง ความเข้าใจ “ใจต่อใจ” ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศเอเชียอาคเนย์!

ความไว้วางใจกัน เป็นสิ่งที่นักวางแผนเศรษฐกิจมือเยี่ยมท่านนี้ ให้ความสำคัญมาก่อนหน้านั้นเป็นเวลานาน ก่อนออกเดินทางมาเยือนอาเซียนเล็กน้อย เขากล่าวถึงสายสัมพันธ์ทางจิตใจนี้ว่า “ด้วยสิ่งนี้ในใจนี้เอง ที่ข้าพเจ้าได้ก่อตั้งมูลนิธิญี่ปุ่น (Japan Foundation) เพื่อ

การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และข้าพเจ้าได้ริเริ่มโครงการเรือเยาวชนเอเชียอาคเนย์เพื่อส่งเสริมมิตรภาพและความเข้าใจระหว่างญี่ปุ่นและภูมิภาคนี้”¹⁷ ถ้าหากฟูคุดะมีบทบาทดังที่เขากล่าวเช่นนั้นจริง แทนที่จะเป็นของหลาย ๆ ฝ่ายที่ช่วยกันผลักดัน ก็แสดงว่า เขาเห็นความสำคัญของสายสัมพันธ์จิตใจมานานแล้ว รวมทั้งตำแหน่งประธานกิตติมศักดิ์สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นแห่งอาเซียน (JASCAA) ซึ่งก่อตั้งขึ้นไม่นานมานี้ นอกจากนี้ยังกล่าวกันว่า เขาถึงกับเสนอให้จัดตั้ง “มูลนิธิญี่ปุ่นอาเซียน” โดยเฉพาะขึ้น ในร่างสุนทรพจน์ที่เขาเตรียมไว้ก่อนออกเดินทางไปเยือนอาเซียน แต่ในที่สุดเมื่อถึงวันประกาศจริงที่มนิลา ก็มีการแก้ไขเพราะเกรงว่าจะเป็นการรุกรานวัฒนธรรมมากเกินไป¹⁸ ความเข้าใจอันดีระหว่างกันที่กล่าวมาได้รับความนิยมนจากประชาชนญี่ปุ่นเอง และจากทางฝ่ายประเทศอาเซียน และบทบาทของฟูคุดะ ในด้านนี้ก็ได้รับการยกย่องมาก เมื่อมาร่วมสังสรรค์กับนักเรียนเก่าญี่ปุ่นของไทยที่สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นถนนราชดำริเมื่อวันที่ 7 กันยายน ค.ศ. 1981 เขาก็ได้รับการต้อนรับอย่างดี และยังได้รับปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฟูคุดะกล่าวว่า ตนได้รับการเรียกอย่างใกล้ชิดจากนักเรียนเก่าญี่ปุ่นชาวอินโดนีเซียว่า “ปา” ในคราวพบปะสังสรรค์ที่จาร์กาตา¹⁹

แต่การส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อกันที่พยายามดำเนินมา ก็จะต้องตกอยู่ใต้สภาพ

พึ่งพาทางเศรษฐกิจในญี่ปุ่นทุกด้าน จะไปด้วยกันขนานไปเรื่อย ๆ ได้นานเท่าไร นี่เป็นคำถามที่ลัทธifuji ไม่ได้อตอบ แต่ทว่าข้อสงสัยต่อไปนี้ต้องการคำตอบ ในบทความตีพิมพ์ ค.ศ. 1975 นักวิชาการไทยท่านหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า “เอเชียอาคเนย์เป็นเพียงดินแดนด้อยพัฒนา ที่ถูกใช้เป็นแหล่งระบายสินค้าอุตสาหกรรม และส่งส่วยทรัพยากรที่ญี่ปุ่นขาดแคลน”²⁰ อีกท่านหนึ่งกล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า ปัญหาสำคัญที่ญี่ปุ่นเผชิญอยู่ในความสัมพันธ์กับเอเชียอาคเนย์ ก็คือความรู้สึกละแวกพจน์ ที่ว่าญี่ปุ่นเข้ามาหาผลประโยชน์ และหาเงินมากกว่าที่จะเข้ามาผูกมิตร” แม้จะมีประกาศลัทธิฟูจิแล้วก็ตาม “ความไม่แน่ใจในความตั้งใจจริงของญี่ปุ่นก็ยังคงมีอยู่ในกลุ่มประเทศเอเชียอาคเนย์”²¹ มินักวิชาการอีกท่านหนึ่งตั้งข้อสงสัยถึงเรื่องมโนธรรมของญี่ปุ่นเลยทีเดียวว่า “ชอบทำธุรกิจกับทุกประเทศ เข้านอกออกในกับรัฐใดก็ได้แต่ปฏิเสธที่จะตัดสินใจว่า ใครผิดใครถูก ในปัญหาระหว่างประเทศ ปฏิเสธที่จะผูกพันตัวเข้าหากฎศีลธรรมต่อต้านฝ่ายอธรรม”²²

ปัญหาประเทศด้อยพัฒนาต้องพึ่งพาญี่ปุ่นจนเป็นอันตรายต่อความเป็นอิสระของตนในทางเศรษฐกิจ เป็นปัญหาใหญ่ที่พรรคการเมืองฝ่ายค้านหลายพรรคให้ความสนใจ รวมทั้งนักวิชาการญี่ปุ่นเอง ศาสตราจารย์โอคาเบะ ทาตซุมิ เสนอข้อคิดเห็นไว้ในหนังสือของเขาพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1976 เรื่อง “เอเชียอาคเนย์และทิศ

ทางของญี่ปุ่น” ดังนั้น ญี่ปุ่นจะต้องแสดงความพยายามไม่เพียงแต่ในเรื่องปัญหาที่อีกฝ่ายต้องเสียเปรียบดุลการค้าเท่านั้น แต่อัตราส่วนของปริมาณการค้ากับประเทศนั้น ไม่ควรเกิน $\frac{1}{3}$

ของทั้งหมด ถ้าเกินอยู่แล้ว ต้องค่อย ๆ ลดลงมา เพื่อลดระดับการพึ่งพาต่อญี่ปุ่น และญี่ปุ่นต้องไม่ผูกพันตัวมากกับรัฐบาลท้องถิ่นที่เป็นอุปสรรคต่อการนี้ แม้ว่ารัฐบาลนั้นจะนิยมญี่ปุ่นก็ตาม²³ งานวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น” โดยดร. เขียนธีระวิทย์ ก็ได้แสดงความกังวลไว้หลายข้อรวมทั้ง “อย่าให้เศรษฐกิจไทยต้องพึ่งพาญี่ปุ่นมากเกินไป”²⁴ พรรคเนจากพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นกล่าวไว้ชัดเจนว่า ในการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจนั้น ญี่ปุ่นจะต้องสร้างบรรยากาศที่ช่วยให้อีกฝ่ายไม่ต้องพึ่งพาต่อญี่ปุ่น สามารถพัฒนาเศรษฐกิจอิสระขึ้นมา พรรคโคเมิจารณ์โจมตีนโยบายเร่งความเจริญเติบโตซึ่งฟูจิจะเป็นผู้มีส่วนมากอย่างรุนแรงยิ่ง พรรคสังคมนิยมชิปไตย กล่าวถึงการลงทุนในต่างประเทศว่า ต้องระวังไม่ไปทำลายอุตสาหกรรมท้องถิ่น พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นโจมตี “ทุนนิยมผูกขาด” อย่างเป็นระบบไม่ว่าจะเป็นในประเทศหรือไปลงทุนค้าขายในต่างประเทศ

กล่าวโดยสรุป ถ้าลัทธิฟูจิจะเรียกร้องความไว้วางใจซึ่งกันและกันอย่างชนิด “จากใจถึงใจ” โดยไม่คำนึงถึงเรื่องความพึ่งพาทางเศรษฐกิจที่หลายประเทศประสบอยู่กับญี่ปุ่นแล้ว และ

ถ้าข้อเรียกร้องนี้เป็นที่ยอมรับ ก็อาจกล่าวได้ว่า ญีปุ่นประสบความสำเร็จ สามารถเปิด “ประวัติศาสตร์หน้าใหม่” ได้จริง และองค์การอาเซียน ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อผนึกกำลังต่อรอง ก็อาจต้องยุบตัวเองไปในวันใดวันหนึ่งก็ได้ โดยเฉพาะเมื่อโครงการสนับสนุนอุตสาหกรรมอาเซียน 1 พันล้านดอลลาร์ที่ฟูกูตะสัญญาช่วยเหลือไว้ ทำให้ภาวะพึ่งพายิ่งรุนแรงขึ้น รวมตัวกันเพื่อพึ่งพาญีปุ่นร่วมกันหรืออย่างไร²⁵

3. ความสัมพันธ์กับประเทศอินโดจีน

เงื่อนไขเพื่อความอยู่รอดของศาสตราจารย์เอโดะ เรื่องสภาพแวดล้อมที่สันติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบการค้าเสรีนั้นได้รับการสะท้อนออกมาอย่างเต็มที่ในสุนทรพจน์ที่มนิลา ฟูกูตะกล่าวว่าปรารถนาที่จะได้เห็นประเทศอาเซียนและประเทศอินโดจีนมีความสัมพันธ์กัน ไม่ปรารถนาการประจันหน้ากัน อันจะทำให้ “สภาพแวดล้อมสันติ” ต้องสูญเสียไป นี่คือท่าทีของญีปุ่นตลอดมา และไม่จำกัดเฉพาะประเทศต่างอุดมการณ์แต่รวมถึงประเทศอุดมการณ์เดียวกัน เช่น ในคราวอินโดนีเซียสมัยซูฮาร์โตประกาศ “บายูบาลายี” หรือในคราวจีนทำสงครามสังสอน เวียดนาม ญีปุ่นมีความปรารถนาจะขายสินค้าอุตสาหกรรมต่าง ๆ ให้แก่เวียดนาม และซื้อวัตถุดิบหลายอย่างเช่นน้ำมันและเหล็ก แรงผลักดันจากพ่อค้าอันเป็นฐานสนับสนุนของพรรครัฐบาลในเรื่องนี้มีอยู่ตลอดมา เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1978 คณะพ่อค้าญีปุ่นภายใต้การนำของ

นายมิซุคามิ ประธานหอการค้าญีปุ่น และที่ปรึกษาบริษัทมิตซูบิ ได้พบปะกับผู้นำเวียดนามในฮานอยเป็นเวลา 6 วัน และกลับมาเล่าถึงความประทับใจว่า นายกรัฐมนตรีฟามวันดงให้คุณค่าสูงมากต่อสุนทรพจน์ที่มนิลาของฟูกูตะ²⁶

ความพยายามในลักษณะนี้ของญีปุ่น แม้จะเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ แต่ทว่าก็สร้างความไม่สบายใจให้กับบางประเทศในอาเซียน ยังไม่ทันจะถึงหนึ่งปีภายหลังการเยือนอาเซียน ฟูกูตะคนเดียวเท่านั้นก็ทำสนธิสัญญาสันติภาพกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ก่อให้เกิดความรู้สึกว่า ญีปุ่นจะไปมีสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทางจีน แล้วลดความสัมพันธ์กับทางอาเซียนลง นักวิชาการสิงคโปร์ท่านหนึ่งแสดงความรู้สึกที่ว่า อาเซียนไม่มีทางออกอื่น นอกจากประเมิณบทบาทในการรักษาสันติภาพและความมั่นคงในเอเชียอาคเนย์ของญีปุ่นใหม่²⁷ พฤติกรรมของญีปุ่นเช่นนี้ ความจริงแล้วเป็นประเพณีที่ยึดปฏิบัติตลอดมา ซึ่งเข้าใจได้ไม่ยากเลย ดังที่นักวิชาการไทยท่านหนึ่งกล่าวว่า “ญีปุ่นนั้นเป็นประเทศการค้า ญีปุ่นจะไม่สามารถมีเศรษฐกิจที่เข้มแข็งได้ หากการค้าต่างประเทศของตนถูกจำกัดโดยการเข้าไปพัวพันกับความขัดแย้งระหว่างประเทศ”²⁸ ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่าญีปุ่นอาวัฐสิทกระทบกระเทือนเมื่อช่องแคบมะละกานับเป็นเส้นทางที่เรือสินค้าญีปุ่นแล่นผ่านไปมาถูกปิดล้อม ไม่ใช่เมื่อตนค้าขายกับประเทศต่างอุดมการณ์ ระดับการเพิ่มงบประมาณกลาโหมของญีปุ่นก็คงจะเป็น

ไปตามปัจจัยนี้เช่นเดียวกัน อาจเพิ่มเกินร้อยละ 1 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติได้ ถ้าช่องแคบมะละกาทกอยู่ในความควบคุมของฝ่ายตรงข้าม²⁹

สรุป

สุนทรพจน์มินิลา หรือ “ลัทธิฟูกุเด” ค.ศ. 1977 เป็นการย้ำอย่างเป็นทางการถึงนโยบายต่อเอเชียอาคเนย์ของญี่ปุ่น ซึ่งจะเห็นได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของแนวนโยบายพื้นฐานเพื่อความอยู่รอดของญี่ปุ่น สู่เป้าหมายเรื่องการเข้าสู่ตลาดระบายสินค้าและแหล่งบ่อนทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะเชื้อเพลิง กับไปสู่เงื่อนไข 3 ประการของเอโดะที่กล่าวมาแล้ว ในทหระณะของฝ่ายพรรครัฐบาล การร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในด้านการทหารและด้านอื่น ๆ เป็นวิธีที่ได้ประโยชน์สูงสุด แต่ในทหระณะของพรรคฝ่ายค้านหลายพรรค มีความเห็นแตกต่างออกไป ฟูกุเดเลือกที่จะประกาศว่านโยบายด้านการทหารของญี่ปุ่นคือ “ปฏิเสธบทบาทมหาอำนาจทางทหาร” ยิ่งกว่าจะพูดตรงไปตรงมาว่า เป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐอเมริกา ฟูกุเดย้าถึงความไว้วางใจซึ่งกันและกัน สายสัมพันธ์ทางใจต่อกัน โดยไม่ถือเอาปัญหาการพึ่งพาต่อญี่ปุ่นของหลายประเทศอาเซียน เป็นปัญหาของญี่ปุ่น ซึ่งชวนให้สงสัยว่า เมื่อมวลชน ถ้าจะไม่ไขชนชั้นนำในประเทศเหล่านี้รู้สึกมากต่อการพึ่งพาเขาจะมีความไว้วางใจต่อญี่ปุ่นได้อย่างไร ความ

เข้าใจต่อญี่ปุ่นอาจจะมียุ่ครบถ้วน แต่ทว่าเป็นภาพในแง่ลบ ในประการสุดท้าย ลัทธิฟูกุเดกล่าวถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศอาเซียน และประเทศอินโดจีน แล้วต่อมาก็ทำสนธิสัญญาสันติภาพกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ทำให้เกิดความรู้สึกได้ว่า พื้นฐานนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น ไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลงเลย

ความชาญฉลาดในเรื่องนโยบายข้อ 2 และข้อ 3 หรือแม้แต่ข้อ 1 เรื่องไม่เป็นมหาอำนาจทางทหาร เป็นผลิตผลของสามสถาบันในอำนาจของญี่ปุ่น คือพรรคเสรีประชาธิปไตย ชุรกิกขนาดใหญ่ และข้าราชการอาวุโส ซึ่งประสานงานร่วมกันเป็น “บันนิมิดร” ที่เหนียวแน่น ฟูกุเดเป็นเพียงผู้ประกาศนโยบายของพันธมิตรนี้เท่านั้นเอง แม้ว่าเขาจะพยายามประทับบุคลิกภาพส่วนตัวของเขาลงไปนโยบายก็ตาม ในอีกด้านหนึ่ง พรรคฝ่ายค้านต่าง ๆ กลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ และสถาบันรัฐสภามีอิทธิพลน้อยมาก ผลงานค้นคว้าหลายชิ้นยืนยันในข้อเท็จจริงนี้³⁰ จึงอาจสรุปได้ว่า นโยบายต่อเอเชียอาคเนย์ของญี่ปุ่น หรือถ้าจะพูดให้ชัด คือของฝ่ายพันธมิตรในอำนาจ จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากพื้นฐานเดิม แม้แต่นโยบาย หรือแนวความคิดชุมชนแปซิฟิกของโอฮิรา มาซาโยชิ นายกรัฐมนตรีต่อจากฟูกุเด ก็ไม่ได้ออกแนวทางพื้นฐานที่กล่าวมา หรือไม่ได้ขัดแย้งกับ “ลัทธิฟูกุเด” แต่ประการใด ข้อแตกต่างประการหนึ่งก็คือ ฟูกุเดให้ความสำคัญกับการทูต

วัฒนธรรมอย่างจริงจังกว่า และอย่างออกนอกหน้ากว่า แล้วอาศัยผลงานด้านนี้เชิดชูบุคลิกภาพ และความเป็นผู้นำของตน ให้เด่นกว่านายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นคนอื่น ๆ รวมทั้งรักษาบุคลิกภาพ และความเป็นผู้นำนั้นต่อมา หลังจากที่พ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไปแล้ว ในอนาคตเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป พันธมิตรในอำนาจนี้ อาจค้นพบผู้แทนคนใหม่ ส่งออกไปประกาศหลักการอะไรต่อจากฟูกูดาและโอฮิราก็ได้ ซึ่งแก่นแท้ของคำประกาศนั้น ในทางทหารก็คือการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาและในทาง

เศรษฐกิจก็คือ เรียกร้องระบบการค้าที่เปิดหรือที่ศาสตราจารย์เอโดะเรียกว่า สภาพแวดล้อมที่สันติและระบบการค้าระหว่างประเทศที่เปิดและเสรี ส่วนด้านวัฒนธรรมก็จะส่งเสริมต่อไป

การรับมือกับประเทศที่ครอบงำทางเศรษฐกิจ แต่อาศัยร่วมเงาทางทหารของอีกชาติหนึ่งหลบแฝงอยู่นี้ จึงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก มวลชนจะรู้สึกถึงการครอบงำไม่ชัดเจน เพราะประเด็นการเมืองไม่มีมาประกอบ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับดั่งความรู้สึกนั้นให้เลือนลางไป

สำนักหอสมุด

เชืจอรรก

- 1 Eto Shinkichi, "Prescription for Survival : A Neo-Liberalist Manifesto," *The Japan Interpreter* (Spring 1977), p. 417
- 2 *Ibid.*, pp. 418-419
- 3 ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายพรรคฝ่ายค้านทั้งหมคน้ มาจากคำแถลงนโยบายต่างประเทศของแต่ละพรรคในบทความ "Foreign Policies of the Major Political Parties of Japan," *Look Japan* (July 10, 1977), pp. 4-6
- 4 *Administrative Policy Speech by Prime Minister Takeo Fukuda At the Eightieth Session of the National Diet, January 31, 1977*, (Tokyo : Ministry of Foreign Affairs), p. 7
- 5 *Ibid.*
- 6 *Administrative Policy Speech by Prime Minister Takeo Fukuda At the Eighty-Fourth Session of the National Diet, January 21, 1978*, (Tokyo : Ministry of Foreign Affairs), p. 10
- 7 *Cooperation and Solidarity, Excerpts from Speeches and Remarks by Prime Minister Takeo Fukuda* (Tokyo : Ministry of Foreign Affairs, 1977), p. 9
- 8 *Kokusai Mondai Shiryo* (Sources of International Problems) (Tokyo : Ministry of Foreign Affairs' Information and Cultural Department, September, 1977), p. 54
- 9 *The Fourth Japan-Asean Discussion Forum In Jakarta*, Substance of commemorative speech by H.E. Mr. Takeo Fukuda, former Prime Minister of Japan on September 3, 1981, p. 10
- 10 *Administrative Policy Speech.....*, January 13, 1977, *op.cit.*, pp. 9-10
- 11 Yano Toru, *Tonan Ajya Seisaku* (Southeast Asia Policy) (Tokyo : Saimal Shuppankai, 1978), pp. 24-29
- 12 *Kokusai Mondai Shiryo, op.cit.*, pp. 54-55
- 13 คำแถลงนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น ใน *Look Japan, op.cit.*, p.6
- 14 อ้างใน พัชรี สิริโรต "ญี่ปุ่นในเอเชียอาคเนย์" *การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในเอเชียอาคเนย์* พ.ศ. 2518 หน้า 78
- 15 *Kokusai Mondai Shiryo, op.cit.*, p. 52
- 16 คุบทความในทรศนนะนี้ใน Suthy Prasartset, "Thailand-Japan Trade : A Case of Third World Dependency", *เอเชียปริทัศน์* (มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2523) หน้า 138-160
- 17 Takeo Fukuda, "On the Summit Meeting with the Asean Leaders," *Look Japan, op.cit.*, p. 1
- 18 Yano Toru, *op.cit.*, p. 34
- 19 สนทรพจน์ของอดีตนายกรัฐมนตรีฟูกุคะ ในงานเลี้ยงที่สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่น ถนนราชดำริ กรุงเทพ จัดโดยสมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นแห่งประเทศไทย วันที่ 7 กันยายน ค.ศ. 1981
- 20 พัชรี สิริโรต *อ้างแล้ว* หน้า 72

- 21 นันทวดี จันทราทิพย์ “นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น” *เอกสารประกอบคำบรรยายการฝึกอบรมความรู้ทางรัฐศาสตร์รุ่นพิเศษ* “ความสัมพันธ์และการเมืองระหว่างประเทศ” (คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 19 พฤษภาคม-4 มิถุนายน พ.ศ. 2523) หน้า 147
- 22 เขียน ธีระวิทย์ *นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น* พ.ศ. 2511 หน้า 14
- 23 Okabe Tatsumi, *Tonan Ajya to Nilon no Shinro* (Southeast Asia and Japan's Course) (Tokyo : Nikkeishinsho, 2nd printing, 1978), pp. 181-182
- 24 เขียน ธีระวิทย์ *ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น* พ.ศ. 2517 หน้า 355-360
- 25 ตัวอย่างทรงสนะทำนองนี้คือ พลศกัต์ จิรไกรศิริ “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นหลังสงครามอินโดจีน” *เอเชียปริทัศน์* (เมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2523) หน้า 67-84
- 26 Mizukami Tatsumi, “Betonam o Homon Shite,” (Upon Visiting Vietnam) *Ajya Jiho* (Tokyo, August 1978), p. 13
- 27 Lau Teik Soon, “Uncertain Prospects for Japan-Asean Relations.” *Asia Pacific Community* (Spring and Early Summer 1979), pp. 9-20
- 28 ไชยวัฒน์ คำชู “บทบาทของญี่ปุ่นต่อกรณีพิพาทในเอเชียอาคเนย์” *เอเชียปริทัศน์* (ตุลาคม-ธันวาคม 2522) หน้า 98
- 29 กุ ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์ “การป้องกันประเทศญี่ปุ่น” *รัฐศาสตร์สาร* (มกราคม-เมษายน 2525) หน้า 57
- 30 Harnhiro Fukui, “Studies in Policy-making : A Review of the Literature,” *Policy-making in Contemporary Japan*, edited by T.J. Pempel, Cornell University Press, 1977, pp. 22-35